

Що вони з нами зробили

КУПИТИ

У книзі професорки Вільнюського університету Дануте Гайлене представлено комплексне дослідження колективної травми литовського народу, спричиненої драматичними подіями ХХ століття — радянськими окупаціями, депортаціями, ув'язненнями та наслідками тоталітарного режиму. Авторка поєднує історичний аналіз із психологією травми та соціологією, простежуючи, як репресії й насильство вплинули на ментальність, систему цінностей, стан здоров'я і якість життя суспільства. Особливу увагу приділено феномену політичних в'язнів, парадоксальній «свободі у неволі», кризі громадського здоров'я та викликам, що постали перед Литвою після відновлення незалежності.

Це видання є водночас науковим дослідженням і глибокою культурно-політичною рефлексією, що дозволяє зрозуміти, як історична пам'ять і досвід страждання формують сучасну ідентичність нації та визначають її шлях у майбутнє.

Передмова до українського видання

Коли 24 лютого 2022 року російська армія напала на Україну, у Литві піднялася величезна хвиля солідарності та співчуття, адже пам'ять про тривалі окупації та історичні травми, спільні для наших країн, досі дуже жива. Ми — мешканці Кривавих земель, за визначенням відомого на весь світ історика Тімоті Снайдера, для яких Друга світова війна не закінчилася навесні 1945 року. Комуністичний режим проіснував ще декілька десятиліть, аж до розпаду Радянського Союзу 1991 року. Послідовні радянська, нацистська та знову радянська окупації спричинили численні та важкі історичні травми.

Вплив історичних трав як на репресованих людей, так і на все суспільство, охоплюючи не одне покоління, буває складним і тривалим. Історичні травми нелегко забути, а відновлення зруйнованої ідентичності - це складний процес. Для того, щоб суспільство могло зцілитися від історичних травм, спочатку має припинитися сама травматизація. Лише тоді можна буде осмислювати та загоювати рани минулого.

Після того як Литва відновила свою незалежність 1991 року та вигнала радянську армію, у нас виникли умови для створення вільної, сучасної демократичної держави. З подоланням травми суспільство змогло замислитися над власним досвідом історичної травми та знайти шляхи зцілення.

У Вільнюському університеті ми розпочали систематичні наукові дослідження психології травми. Ми прагнули оцінити психологічні наслідки окупаційних режимів для різних груп суспільства та окремих людей, передачу наслідків травми наступним поколінням, а також можливості подолання колективних травм та відновлення суспільства. Що вони з нами зробили? У книзі я спробувала відобразити дані тривалих

наукових досліджень та виклики суспільства, звільненого від тоталітаризму, у позбавленні від обтяжливої спадщини історичних травм.

Я сподіваюся, що висновки, представлені в книзі, та дані наших наукових досліджень будуть корисними для українських спеціалістів і суспільства у створенні власного нарративу про українське життя крізь призму психології травми — історії про біль, який досі не проходить, але також про стійкість, про відчай і солідарність, про народження вільної нації.

Слава Україні!

Дануте Гайлене

Передмова до другого видання

Дванадцять років минуло від моменту першої публікації цієї книги. Останнім часом інтерес до неї серед читачів знову зріс — багато хто почав про неї запитувати. Особливо багато звернень щодо перевидання ми отримали від людей, які народилися під час руху Саюдіса та на початку незалежності. Очевидно, нове покоління також прагне переосмислити свою історію та ідентичність і відчуває брак знань про виклики, пов'язані з історичними поворотними моментами.

За ці дванадцять років відбулося чимало: проведено нові наукові дослідження, з'явилися нові дані, цікаві роздуми про минуле — в літературі, театрі, творчості різних митців. Настільки багато, що, аби охопити все, потрібна або нова книга, або видання тієї самої без змін.

Ми вирішили нічого не змінювати.

Коли я тоді писала цю книгу, цілком свідомо обрала дещо провокаційну назву — «Що вони з нами зробили. Життя Литви з точки зору психології травми». Насамперед я хотіла дати назву історичним травмам, пережитим Литвою, і прагнула показати, як страждання та стійкість, шкода та подолання, замовчування й відкритість переплітаються в людині, а також

як ці травми впливають на духовне та психологічне здоров'я не лише окремих людей, а й усього суспільства. Я хотіла заохотити публічну дискусію про історичну пам'ять та пережитий досвід. І я була рада, що така дискусія почалася вже під час презентації книги на Вільнюському книжковому ярмарку.

Отець-францисканець Юлюс Саснаускас, дисидент і політичний в'язень, обговорюючи описані в книзі наслідки політичних репресій, сказав: «Це не ми травмовані, це ви травмовані». Ця фраза виявилася пророчою. Наші дослідження дедалі переконливіше показують, що пристосування до тоталітарного режиму завдає значно більшої довгострокової психологічної шкоди, ніж пережиті репресії. Дані цих досліджень також представлені в нашій колективній монографії «Життя після переламу».

Дякую видавництву за те, що відгукнулося на звернення читачів і спонукало мене знову видати книгу «Що вони з нами зробили».

Дануте Гайлене

Давно відомо, що важкі життєві потрясіння — втрати, війни, інші великі нещастя — можуть мати глибокий і тривалий вплив на психологічне самопочуття та здоров'я людей. Описів подібного досвіду чимало у працях античних філософів, літературних творах і автобіографічних текстах.

Наприклад, в «Іліаді» Гомера зображений Ахілл, який так глибоко переживає через загибель Патрокла, що виникає навіть загроза для його власного життя - небезпека, щоб він гострим залізом горла собі не порізав. В «Одіссейі» є описи того, як пережите на війні й скорбота за загиблими товаришами залишають надовго рубці в душі героя. Одиссея, учасника Троянської війни, довго і болісно мучать спогади про пережиті битви, що мимоволі повертаються у його пам'ять. Вісім років поневірян — це довгий шлях ветерана війни до повернення в цивільне суспільство. «Іліаду» та «Одіссею» можна читати як найстаріші в Європі «підручники» з травматичного стресу (Weisath, 2006 b).

Свідчення про нездоланну скорботу після втрати близької людини відомі ще з часів Великого князівства Литовського.

«Бувало, що навіть не можна було змиритися з втратою близької людини. Після несподіваної смерті 26-річної благодійниці Валкінінкайських францисканців Вікторини Замойскіте-Поцесне (21.11.1770 р.) її чоловік не прожив і півтора місяця. За словами ченців, "через тяжкий плач і жаль після смерті дружини [він] впав у небезпечний спосіб життя, та, залишаючись у горі й не в змозі допомогти собі, він покинув цей світ"

Яскравий опис глибокого душевного болю можна знайти в «Літах» Крістійонаса Донелайтиса (Dilyte, 2001). Після смерті всіма улюбленого доброго пана навіть через рік бури продовжують сумувати: Пізніше Сельмас також намагається вгамувати горе бурів («Сльози вгамуйте свої і перестаньте ридати!», «Зимові турботи», 499). Обидва герої вказують на велику небезпеку такої жалоби для здоров'я бурів — виплакані очі,

туберкульоз («сухоти»), втрата розуму і, зрештою, повна нездатність виконувати свої обов'язки (те, що З. Фройд (1999) називає «загальним ослабленням і розпадом розумових здібностей»).

Даля Діліте у статті «Таємничий епізод у "Літах" Крістіно-наса Донелайтіса», як мені здається, справедливо не погоджується з літературними аналітиками, які знецінюють цей опис Донелайтіса, критикують його як несмак, комічність, нереалістичність або розглядають його як бажання автора гіперболізувати схильність литовців до плачу: «...гіпербола використовувалася не тому, що Донелайтіс хотів підкреслити схильність литовців до сліз або досягти комічного ефекту. Донелайтіс не хотів нікого висміювати чи кепкувати» (Dilyte, 2001, с. 385). Авторка також зазначає, що ще стародавні філософи (Аристотель, Сенека, Плутарх) уже оцінювали загрозу надмірного горя для здоров'я людини й намагалися застерегти від нього різними, переважно дидактичними та моралізаторськими засобами — так само, як це робили Прічкус і Сельмас.

Ці описи можна вважати за визначення як нормальних, так і ненормальних реакцій на психологічну травму - у цьому випадку втрату близької людини. Це приклади травми втрати, яка була подолана (Прічкус), і тієї, що залишилася неподоланою

(бури).

Психіатри і психологи ХХ століття (Freud, 1999; Lindeman, 1944; Bowlby, 1991) детально описали так звані реакції нормального трауру та патологічного смутку. Їхні праці свідчать, що у деяких людей замість цілком зрозумілого горя через втрату важливої людини розвиваються різні психічні розлади — безсоння, патологічне самозвинувачення та інші психотичні прояви. З'являються психосоматичні симптоми і навіть схильність до суїциду.

У всіх культурах критичним періодом трауру після смерті близької людини вважається один рік. Традиція вимагає, щоб людина в жалобі була

помітно «позначена» навіть зовні протягом цього часу — траурний одяг або деякі деталі вбрання повинні свідчити оточенню про її особливий стан, її підвищену чутливість. Заборона на шлюб або інші серйозні зміни в житті має на меті захистити людину від прийняття занадто емоційних рішень, продиктованих її кризовим станом. Протягом цього часу скорботна людина починає миритися з втратою, переживаючи абсолютно новий цикл свого життя — самостійне існування без важливої для неї людини. Однак через різні внутрішні та зовнішні причини «нормальний» процес горювання може перейти в патологічну форму. Упродовж минулого століття психологи та психіатри накопичили значний обсяг знань про вплив травматичних життєвих подій на психічне й духовне здоров'я людей. Нові факти та дослідження істотно змінили підхід до людей, які пережили важку психологічну травму, і дали змогу розробити багато способів полегшити їхні страждання.

WAR BOOKS
військова література

КУПИТИ